Events
Хроника

КРЪГЛА МАСА „ЕЗИК И ПРЕВОД“

Маргарита Гергинова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

На 20 ноември 2018 г., в рамките на международната конференция „Българистични езиковедски четения“, организирана от Катедрата по български език при Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“, се проведе кръгла маса на тема „Език и превод“. Изтъкнати преводачи, водещи изследователи и преподаватели по теория и практика на превода споделиха своите наблюдения за адаптирането на чуждоезикови елементи към графичната, лексикалната и граматичната система на съвременния български книжовен език, както и за актуалността на нормите, регулиращи тези процеси. Водещи на дискусията бяха проф. Йовка Тишева от Факултета по славянски филологии и доц. Дария Карапеткова от Факултета по класически и нови филологии на СУ.

Основните посоки на дискусията бяха свързани с практиката по транскрибирането и адаптирането на съществителни собствени имена при превод на български език, връзката между теорията на превода, нормите на книжовния български правопис и реалността на преводаческата практика в писмения делови, художествен и филмов превод. По темата за транскрипцията се проведе продуктивна дискусия, в която бяха заявени разнопосочни мнения. Учените, които изхождаха от собствения си богат опит в превода от различни езици, не бяха напълно единодушни по въпроса за необходимостта от регламентиране при предаване на чужди имена на български език. Според по-голямата част от изследователите и преводачите трябва да се формулират научно мотивирани правила за транскрибиране, които да зададат норма, която да е последователна и да бъде следвана. Тази теза беше допълнена с предложения и примери, отразяващи спецификите на различни езици, които трябва да бъдат отразени при формулирането на актуални правила за транскрибиране. Някои от участниците заявиха, че трябва да има централизация и регламентиране на транскрипцията, която да бъде валидна за всички преводи. Бяха представени аргументи и срещу такова регламентиране, тъй като на този етап нормативните речници на българския книжовен език не могат да служат като документ, регламентиращ единни правила за транскрибиране. Друга група от предложенията беше свързана с това да се актуализират академичните курсове в различните езикови специалности, в които се преподава транскрипция.

Един от застъпниците на тезата, че трябва да има регламентиране на правила за транскрипция при превод, беше проф. Димитър Веселинов от ФКНФ, който заяви, че в някои държави, в които има закон за езика, практиката е унифицирана. „Тук знаете, че законът за българския език стои, но дали ще стигне до Парламента и дали ще бъде приет, никой не може да каже. Ние имаме два пътя за превод – единият е правописният речник, който е дело на Българската академия на науките. Може би това е един от важните пътища и чрез него се възстановява старата традиция да се преминава към транскрипцията през кодификацията на Института за български език. Това би било едно от възможните решения. Въпросът е коя да е регламентиращата институция – Министерският съвет или Министерството на образованието и науката, защото в училище учебниците се въвеждат и одобряват от МОН. От друга страна, Министерството на външните работи издава списъците с имената на държавите, градовете и т.н. Тези списъци определят дали е Хърватска, или Хърватия. Една от целите на нашата дискусия е откъде и по какъв начин науката да си каже мнението и да бъде от полза, защото науката става полезна, когато решава жизненоважни за цялото общество въпроси, а не когато се занимаваме с дребни теми, от които няма никакъв резултат“, каза проф. Веселинов.

Като продължение на тази теза проф. Милена Попова от ФКНФ заяви, че за да се разработят общи основополагащи принципи, трябва да се вземе предвид спецификата на различните езици. „Има едно много качествено натрупване на материал и това са разработките на проф. Иван Кънчев, проф. Борис Парашкевов, проф. Андрей Данчев, но за да бъдат разработени единни принципи, трябва да се анализира фонетиката на различните езици. Необходима е база и след като се натрупа достатъчно материал, ще се достигне до едно ново ниво на обобщение. Тогава тези основни принципи, които ще бъдат изведени, ще бъдат много по-точни. Този тип норми, свързани с превода, би трябвало да се разработват не само от българисти, но и от специалисти по съответния чужд език“, заяви проф. Попова.

Доц. Дария Карапеткова от ФКНФ също подкрепи мнението, че са необходими спешна централизация и регламентиране на транскрипцията, а правилата да са ясно и достъпно формулирани за всички, които търсят отговор на въпроса как е редно да се напише на български това чуждо име. „Защото дори и малцината, които пожелаят да спазват някакви правила, имат затруднение – или не могат да ги открият, или не са удовлетворени от формулировките. Бих искала да повдигна и въпроса за преводаческите агенции, които работят с документи, в които фигурират лични имена. Тяхната практика на моменти е в абсолютен разрез с това, което ние, езиковедите, смятаме за редно“, коментира доц. Карапеткова. Специално при превода на документи от италиански на български език тя отбеляза проблемите с двойните съгласни, които в работата на преводаческите агенции намират различни, понякога доста парадоксални, решения. Въпреки това изследователката отбеляза, че институциите и акаде-

мичната общност нямат много инструменти, с които да се наложат над този произвол. Доц. Карапеткова предложи да се търсят начини за прокарване на единна практика, която да бъде и достатъчно добре популяризирана, за да се възприеме от преводачите в тяхната практика.

Един от доайените в областта на теорията на превода – проф. Борис Парашкевов, сподели, че отдавна се занимава с проблемите при транскрипцията: „Някои смятат този въпрос за абсолютно маргинален, защото за тях не е много важно кое име как ще се напише. Например конструкцията на английски „tch“, която в момента на български се пише с „тч“. Защо? Навремето *Тачър* на руски се пишеше *Тетчер*. Тогава ние не взехме тази транскрипция от руски. Трябва да се помисли за чисто графичната страна при предаването на имената. Срещат се много грешки при транскрибирането и от немски. В България се изпращат немски филми с преводи на английски език. Те се превеждат от английски и преводачът не е длъжен да знае кой немски град или име как се произнасят. По тази причина преводачите си го нагаждат по някакъв свой начин, така понякога се получават много комични ситуации“, заяви проф. Парашкевов. Във връзка с филмовите преводи той посочи: „Преводачите обикновено се оправдават, че нямат време за справки, и най-често това е така. На тях им се дава нещо, което трябва да преведат, без да гледат филма, но този, който субтитрира или дублира, би трябвало да види дали дадена дума, която е преведена по един от възможните начини, е правилна, или не“. Според проф. Парашкевов някои български граматични форми при превода чезнат и ще изчезват все повече. Специалистът обърна внимание на факта, че формата *кой* вместо *кого* вече е масова – „на кой, от кой, за кой“, значително по-рядко се наблюдават формите „кому“ и „кого“, а „чий“ или „чийто“ също са много рядко срещани.

Доц. Христо Стаменов от ФКНФ насочи вниманието към академичната подготовка по транскрипция: „Тази дискусия не може да мине, без да се спомене името на проф. Андрей Данчев. Той е автор на най-солидната книга за транскрипция на английските имена на български език, но в тази негова разработка са разгледани и принципни въпроси, които са валидни за транскрибирането не само от английски език. На академично ниво се преподава транскрипция, но това остава като „глас в пустиня“. Книгата на Данчев, която споменавам и която за мен остава образец, не се отваря, не се чете и не се знае“, каза доц. Стаменов.

Конструктивни предложения във връзка с тезата за централизирани правила, регламентиращи транскрипцията, представиха гл. ас. д-р Иван Тенев и гл. ас. д-р Владимир Найденов от ФКНФ. „Едва ли едно централизирано правило би решило въпроса или проблема с транскрипцията. Първо, трябва да си дадем сметка по какъв начин в момента е регламентирана транскрипцията на чужди имена изобщо. Ние имаме някаква налична база, визирайки справочниците на проф. Парашкевов за немски език, на проф. Данчев за английски език, на проф. Кънчев за испански език, на проф. Найденова за унгарски език и т.н. Въпросът е дали може

да има ефективен механизъм, по който тази база да бъде наложена от съответна държавна институция“, сподели д-р Тенев. Трябва да се обърне внимание и на механизмите, по които проникват транскрибираните варианти на чуждите имена в ежедневието на хората. Те отново насочиха към филмовия превод, където отбелязаха, че няма нито редактори, нито коректори. Преводите на художествената литература също са механизъм, през който се популяризират различни версии на чужди имена. Д-р Тенев спомена и информационните агенции, тъй като през този информационен поток навлизат много чужди имена, и то най-актуалните. Според него работата на теоретиците и изследователите на превода трябва да бъде именно с тях, тъй като от там медии, като вестници, телевизии и радиа, черпят информация. От една страна, трябва да се огледат механизмите, а от друга – възможните начини за регламентиране, но да има приемственост с това, което вече съществува. Д-р Найденов допълни тази теза, като заяви, че има достатъчно теоретични разработки по въпроса на транскрипцията, те трябва да бъдат популяризирани и осмислени от гледна точка на конкретния език и при необходимост – актуализирани. „Това, което е наистина проблемно, е фактът, че поради липсата на обучение по транскрипция се стига до непоследователна практика, дори и в рамките на едно издание от един и същи преводач. На първо място, трябва да има съзнание за въпросите на трнаскрипцията. По-добре е да има препоръчителни инструкции, които да се разпространяват по-широко, не е задължително това да се оформя законодателно, защото този закон може да се обърне срещу самите нас“, подкрепи тезата си д-р Найденов.

Проф. Светла Коева, директор от Института за български език – БАН, заяви че според нея не е възможно да бъде създадена такава законова уредба, която да отразява всички езици, всички посоки на превода, като при това всички правила да бъдат абсолютно верни. Според нея задачата да се формулират правила, които да се превърнат в основа за закон или подобен нормативен документ, е непосилна. Тя подчерта още, че правописният речник на съвременния български книжовен език няма за цел да дава общовалидни правила за транскрипцията на чужди имена.

По темата за транскрибирането и транслитерирането се изказа и доц. Екатерина Търпоманова от ФСФ, която сподели опита си при превод от албански на български език. „Няма как албанската фонетика да бъде приравнена към българската. Преводите от този език са по-скоро рядкост, все още няма богата база за съставяне на някакви норми. Това поставя голяма трудност при превода, особено при превода на имена. В албанската фонетика подобно на българската има звук твърдо „л“ и меко „л‘“, но за разлика от българските твърди и меки съгласни албанските никога не са позиционни – има случаи, в които „л“ остава твърдо, а след него има мека гласна. Съответно твърдото „л“ остава твърдо във всички позиции, а мекото остава меко във всички позиции. Моят личен подход е да адаптирам фонемите към българската фонетика.

Проблемите при превода са адаптация на фонетиката, която често е много различна от българската, както и адаптацията на названията – топоними или антропоними, които могат да се преведат с фонетично съответствие, с близко съответствие или със замяна на име, което е познато в българския език“. Доц. Търпоманова даде интересни примери с имената на албанските градове *Вльора – Валона*, *Драч – Дуръс.*

Във връзка с методите при транскрибиране проф. Маргарита Младенова от ФСФ обърна внимание на въпроса за интуицията на преводача. „Струва ми се, че най-голямата беда не само при транскрипцията, но и при употребата на различни етикетни фрази и предлагането на различни ситуативни решения е интуицията на преводача, която много рядко е на ниво, особено що се отнася до филмовия превод. Художественият превод се подготвя по-старателно, с намесата на редактор и с много повече чувство от страна на преводача. Докато филмите се превеждат „на конвейер“. Има пет ключови фрази, които човек знае, че героите ще си кажат, защото дори и друго да са си казали, преводачът пак това ще преведе“, каза проф. Младенова.

Доц. Надежда Сталянова от ФСФ подчерта, че по отношение на филмовия превод не трябва да се генерализира, защото има телевизии, които подхождат сериозно към редактирането на преводите. „Личността на редактора по отношение на филмовия превод не е панацея, а и отговорността е на преводача. Като преводач на филма се чува моето име, а не на редактора. Проблемите на превода са много комплексни и не може да се обвиняват само преводачите в липса на компетентност, както не може да се каже, че редакторът е последната инстанция. Проблемите са по-многопластови. Въобще за посланията на превода важи следното: тогава, когато го усещаме като превод, значи преводът не е добър, не звучи на български.“

В заключение проф. Светла Коева покани всички преводачи, преподаватели и изследователи на превода да съдействат на Института за български език в разработването на примерни списъци с най-често срещани лични имена от чужди езици. Тя обясни, че към момента се провеждат тестове на такава платформа за имена от английски език, и сподели, че чрез предоставяне на подобни научно проверени модели практиката на преводачите ще става по-добра, дори и без да е регламентирана с кодифицирани норми.

“LANGUAGE AND TRANSLATION” ROUND TABLE

✉ **Ms. Margarita Gerginova**
Faculty of Slavic Philology
University of Sofia
Sofia, Bulgaria